

“Treballar amb Max Cahner va ser una cosa irrepètible”

Francesc Fontbona (Barcelona, 1948), historiador de l'art, doctor en història moderna i col·laborador d'EL TEMPS, ha estat, fins a la seva recent jubilació, director de la Unitat Gràfica de la Biblioteca de Catalunya.

—**Quan vàreu conèixer Max Cahner?**

—Quan encara era estudiant, el 1968, en entrar a treballar a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, com a redactor de la secció d'art. Encara no n'havia sortit cap fascicle. Poc temps després vaig veure que per allà passava un noi jove, perquè, tot i tenir dotze anys més que jo, ho semblava, i em van dir: “és l'amo”. Pensava que era un redactor més perquè no tenia la pinta de ser-ne, però després vaig veure que era el que tirava del carro, que n'era l'ànima. Sempre molt educat, molt tímid.

—**No us va cridar ell?**

—No, l'Alcolea, el responsable de la secció d'art, secretari de l'Institut Amatller, que em coneixia d'allà perquè de nano hi havia treballat ordenant fotografies. Com que l'Alcolea tenia molta feina i no podia venir prou sovint, jo em vaig acabar convertint en el responsable d'art.

—**Quan vàreu tenir-hi una relació personal?**

—Bastant aviat. Quan volia comentar-te algun article, en especial si feies un article referit només a Catalunya, i t'indicava que havies de parlar del País Valencià i de les Illes. L'àmbit Països Catalans el tenia clar.

—**L'ambient va deixar de ser tranquil aviat, no?**

—Em sembla que no va ser tranquil mai. El miracle és que el projecte tirés endavant i s'acabés. Era el 1968, tothom estava molt intoxicat per l'esperit del Maig del 68 de la revolució permanent i no tothom era conscient que allò

Francesc Fontbona recorda els anys que va treballar amb Max Cahner en l'elaboració de la ‘Gran Enciclopèdia Catalana’, entre 1968 i 1978.

podia ser una eina única per al país, tot i que tots combregaven amb un catalanisme molt ferm. Però la consciència era que hi havia un amo contra el qual calia lluitar sempre. Una de les imatges més divertides que recordo és la del director, Jordi Carbonell, tractant d'apla-

car la massa dalt d'una taula i la massa dient-li: “Jordi, ets un intel·lectual al servei de la patronal”. I ell deia: “No, no!”. Era un desgavell constant, però s'anaven fent les coses. Al principi, amb un cert desequilibri. Ja és un clàssic esmentar l'article “àcid” d'Heribert Barrera, de diverses pàgines, intel·ligible per a algú que no sigui químic. Ja ho vàiem que tot anava molt inflat i s'havia d'anar regulant sobre la marxa. Com que al començament l'obra sortia per fascicles, no podies planificar tot un volum i abans de publicar-lo, retallar els textos desproporcionats del començament.

—**Quin paper hi feia, en Max Cahner?**

—Com que era l'amo, era el dolent, no es deixava veure gaire per les assemblees. Ell estava amb l'equip de

JORDI PLAY/ARXIU

Francesc Fontbona va ser redactor i responsable de la secció d'art de la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

muntatge, que eren els que rebien els textos i els enllestien. I aquest equip havia d'apagar focs contínuament. Recordo que la història d'Anglaterra no arribava a temps, no sé qui l'havia de fer, i en Víctor Ferro, que formava part de l'equip, la va dictar de dalt a baix a la Teresa Lloret, que la picava a màquina. Víctor Ferro era un monstre. Era jurista però sabia de tot. Estava al costat d'en Max, la Teresa Lloret, la Montserrat Roig...

—La redacció va quedar dissolta, quan Banca Catalana es fa càrrec de l'endeutada obra i la tira endavant amb un altre plantejament, un altre pressupost. Llavors es refà la llista de redactors. Us van tornar a cridar?

—Sí. Quan van tornar-ho a muntar. Treballaria a les ordres d'en Max fins al 1978, fins que vaig entrar a la Biblioteca de Catalunya. Els darrers anys vàrem treballar a la seu de l'editorial Curial, del carrer del Bruc, que havia fundat ell mateix. En Max Cahner va quedar al cap de la secció catalana de l'*Enciclopèdia*, que era l'essencial. Les altres dues eren la del lèxic, que portava l'Aramon, i la secció universal, que devia dependre directament de la nova direcció, de Joan Carreras. Tot l'entramat geogràfic el tenia en fitxes, fetes trepitjant un per un tots els municipis dels Països Catalans, entrevistant-ne les forces vives i consultant les dades estadístiques. Les fitxes eren la base geogràfica de l'*Enciclopèdia Catalana*. Sense aquelles fitxes hauria calgut reinventar-ho tot. A en Max el van deixar crear un equip propi, a partir del que ja tenia, amb Teresa Lloret, Josep Maria Ainaud, Juli Moll, Roger Alier, Eulàlia Duran, jo mateix, i després la Margalida Tomàs. En Josep Maria Ainaud es va enfadar i se'n va anar. També hi havia un grup de col·laboradors que treballaven a casa però que venien regularment a lliurar la feina, com eren Albert Manent, Francesc Bonamusa, Antoni Pladevall, Josep Massot, Eudald Solà i Armand de Fluvià.

—Per què es va enfadar l'Ainaud?

—El motiu de fons l'ignoro. L'excusa va ser que van passar el ribot al seu article sobre Cambó. El van escurçar i, per tant, rebaixar de categoria.

—Llavors ja devíeu veure de ben a prop com treballava Max Cahner, no?

—Del tot, perquè jo formava part del seu equip. Al final érem com una família. Anàvem d'excursió junts. I treballàvem, la veritat sigui dita —i el mèrit és d'en Max— com una màquina. Érem el *dream team*, una cosa que mai a la vida no he tornat a experimentar; mai a la vida no he participat en una altra empresa que funcionés d'una manera tan ben conjuminada. I això feia que anéssim sempre al dia en els lliuraments, fins i tot avançats respecte de les altres seccions. I el ritme el marcava en Max. I el marcava amb cordialitat. No ens vam barallar mai. No recordo que mai aixequés la veu a cap dels seus subordinats. Només una vegada. Una temporada hi va treballar en Narcís Garolera i en Garolera se'n va anar de cap de setmana —en aquella

“Per a Max Cahner, les opinions de Joan Fuster, l'ideòleg de l'‘Enciclopèdia’, eren intocables”

època era normal treballar el dissabte—, en un moment que el lliurament anava coix, i el dilluns següent li va fote una renyina descomunal. Potser és l'única vegada que l'he vist enfadat. En general tots ja havíem agafat un ritme. Treballàvem de gust, ens agradava el que feïem. Ho recordo com una cosa irrepètible.

—Excursions? Quina mena d'excursions?

—De tot tipus. En Max tenia la ceba d'anar a València. “Ara ens passarem quatre dies a València”. Vàrem acabar sent una mena de falansteri que gairebé vivíem junts. Quan hi va haver problemes de local, treballàvem a casa d'en Max, al carrer d'Iradier. Una casa que l'Oriol Bohigas li havia fet al pare, amb uns jardins de Rubió i Tudurí, que després se la va haver de vendre. Hi tenia una biblioteca brutal.

De tot. Perquè jo a casa només tinc art, però ell, tot, literatura, ciència, el que vulguis.

—I per la muntanya?

—No. No érem gaire de la xiruca, nosaltres.

—Quin pes hi tenia la figura de Joan Fuster?

—Només venia de temps en temps, però era l'inspirador del contingut patriòtic de l'*Enciclopèdia*. N'era l'ideòleg. “En Joan diu que”, “En Joan vol que...”. Era *deus ex maquina*. Una vegada vaig fer un article a *Destino* poc favorable a un pintor valencià que exposava a Barcelona i que Fuster defensava. Fuster va escriure'n una rèplica, em sembla recordar que al *Correo*, i es va encetar una polèmica. Max ho va patir un mica perquè estava entre dos focs. No em va aixecar mai la veu, però vaig veure que allò li desagradava profundament. Per a ell, Fuster era mític. Les seves opinions eren intocables.

—Hi vau veure mai Joan Coromines, que es va convertir en autor de Curial?

—No venia mai, era a Pineda sempre, i en Max hi anava cada dos per tres. Hi anava tan sovint que li dèiem “l'expres de Pineda”.

—En Max Cahner tenia cap coneixement del món de l'art?

—El que dominava més era la part monumental perquè s'havia corregut tot Catalunya. Em va deixar esmaperdut quan li vaig preguntar: “Max, què en saps, de Coborriu de la Llosa?”. Era el poble de la Cerdanya d'on venia el meu sogre, un racó de món on només hi ha una casa i una església. I ho sabia tot, del present i del passat. I de memòria, sense mirar les fitxes. Sabia si al poble més desconegut hi havia un retaule barroc o una església romànica: la part de l'art que dominava era l'art lligat a la geografia. I això un senyor que era químic i després professor de filologia. El llibre *La crisi del Modernisme artístic*, que vaig publicar a Curial el 1975, va ser orientat per ell. Va llegir la meua tesina i em va indicar quins capítols de la tesina i quins articles publicats podia aprofitar per a fer el llibre, i quins altres capítols nous calia afegir-hi.

Lluís Bonada